

<http://adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/document.xsp?id=D781F30011FA8F78C2257C91004CE3CE>
<http://adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/document.xsp?id=A21FBEB3CD8D1388C2257CA2004BAFB7>
<http://adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/document.xsp?id=994E6A12BCED8012C2257C9A005A8B45>
<http://adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/document.xsp?id=C2FB59B764A8F060C2257C91004D7FD7>
<http://adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/document.xsp?id=7F44E85EC8725815C2257CA500552D03>
<http://adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/document.xsp?id=8B039EC675D70A9FC2257C940048B1A6>
<http://adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/document.xsp?id=534C1F2DDABC31A9C2257CA900297953>
<http://adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/document.xsp?id=9E576355606BA56AC2257CA500555687>
<http://adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/document.xsp?id=A16F002283B625D5C2257C940048F472>
<http://adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/document.xsp?id=8ACD8E5154978938C2257C92005599C7>
<http://adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/document.xsp?id=111828711B3DB003C2257C980044D076>

УДК 81'373.23(043.3)

В. В. Катернюк,

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

ІДЕОГРАФІЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ НЕОФІЦІЙНИХ АНТРОПОНІМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена вивченню номінативних особливостей неофіційних антропонімів в англійській, німецькій та українській мовах. Неофіційні антропоніми класифіковано за позначуваними ними денотатами, що дає підстави виокремити ідеографічну модель неофіційних антропонімів з трьома підгрупами («людина як фізіологічний феномен», «людина як соціальний феномен», «людина як духовний феномен»).

Ключові слова: неофіційний антропонім, мотивація, метафора, метонімія, денотат.

Статья посвящена изучению номинативных особенностей неофициальных антропонимов в английском, немецком и украинском языках. Неофициальные антропонимы классифицированы по обозначаемым денотативным сферам. Автор выделяет идеографическую модель прозвищ с тремя подгруппами («человек как физиологический феномен», «человек как социальный феномен», «человек как духовный феномен»).

Ключевые слова: неофициальный антропоним, мотивация, метафора, метонимия, денотат.

The article is devoted to study of the nicknames in the English, German and Ukrainian languages. This research presents classification of nicknames in the studied languages according to their denotate. The author suggests an idiographic model with three subgroups («person as a physiological phenomenon», «person as a social phenomenon», and «person as a spiritual phenomenon»).

Keywords: nicknames, motivation, a denotate.

Необхідність багатоаспектного вивчення ономастичної спадщини, яка становить невід'ємний атрибут лексичної системи кожної національної мови, зумовлена тим, що онімна лексика акумулює матеріальний, культурний, історичний досвід соціуму, в якому вона зароджується і функціонує [1, с. 12]. У зв'язку з цим суттєвого значення набуває лінгвістичне осмислення особливостей ономастики у неблизькоспоріднених мовах [4, с. 19].

Неофіційні антропоніми як засоби вторинної номінації людини представлені в абсолютній більшості антропосистем, зокрема й англійській, німецькій та українській. Вони становлять досить помітну частину антропонімікону цих мов як з погляду їх номінативної функції, так і у кількісному плані [1; 2; 3].

На сучасному етапі розвитку ономастики неофіційні антропоніми, зокрема й прізвиська, як лінгвістичне явище досліджуються з точки зору їхньої прагматичної цінності, дериваційних можливостей та структурно-семантичних засад організації [4, с. 30].

До цього часу залишаються остаточно не з'ясованими структурно-семантичні особливості неофіційних антропонімів, засоби їх номінації в англійській, німецькій та українській мовах з точки зору лексико-семантичної типології одиниць, що й є **предметом** нашого спостереження.

Таким чином, **метою** нашого дослідження є комплексна зівставна лексико-семантична характеристика неофіційних антропонімів в досліджуваних мовах. **Завданням дослідження** є виявлення семантичних моделей вторинної номінації неофіційних антропонімів в досліджуваних мовах.

Матеріалом дослідження слугували словники прізвиськ англійської, німецької та української мов, а також ресурси Інтернет й періодики.

З семантичного і жанрового погляду прізвиська можна поділити на три великі тематичні групи: прізвиська англійських, американських, німецьких і українських політиків та громадських діячів, кримінальні англійські, американські, німецькі та українські прізвиська, а також інші, в основному, студентські прізвиська.

Наголосимо, що неофіційні антропоніми відносяться до периферійної зони ономастичного поля, маючи пряме відношення до апелятивної лексики [5], а за своїми характеристиками належать до ономастичних універсалій [6]. Як знаки вторинної номінації неофіційні антропоніми мають складну семантичну структуру, до якої входять стилістичний, емоційно-аксіологічний, національно-культурний та гендерний компоненти [7].

Специфіка розгляданих одиниць дозволяє запропонувати класифікацію прізвиськ залежно від моделей їх творення та від позначуваних ними денотативних полів. Відтак можна з'ясувати типологію мотиваційних моделей прізвиськ та напрямки їх ідеографічної класифікації у зівставлених мовах.

Ураховуючи мотивацію, яка використовується для створення вторинної номінації в англійській, німецькій та українській мовах, пропонуємо ідеографічну класифікацію неофіційних антропонімів у трьох досліджуваних мовах, в якій прізвиська за спільністю семантичних ознак сформовані в семантичні групи, а ті, в свою чергу, в тематичні блоки [4, с. 142–145].

Оскільки в роботі досліджуються неофіційні антропоніми, які позначають денотатів, тобто людей, та їх особливості, то всі зібрані прізвиська обмежуються тематичним блоком «людина», який складається з таких підгруп:

Модель «людина як фізіологічний феномен», куди включаємо такі неофіційні антропоніми, що можуть вказувати на: – расу: *African, Африканець* – німецьке шкільне прізвисько чорношкірого учня, *Шоколадка* використовується на позначення темношкірої дівчини змішаної раси;

– фізичні дані: тут часто використовуються онімізовані форми прикметників у якості неофіційних антропонімів як то: *Кривий, Високий, Хромий, Товста, Косоока* і т.д., а також, безумовно, переважають метафоричні прізвиська різних типів, *Горобчик* (зооморфне прізвисько на позначення маленького хлопчика), *Редька* (фітоморфне прізвисько на позначення червонощоких людей, як жіночої, так і чоловічої статі), *Шварцнегер* (антропоморфне прізвисько застосоване до людини зі схожою зовнішністю);

– частини тіла: наприклад, *Женщина с Косой в Хорошем Смысле Слова, Коровай з Вухами* – прізвиська Юлії Тимошенко, дані їй за її відому зачіску, *Ушастий*;

– рухи і положення тіла у просторі: тут можна об'єднати номінації на позначення руху і темпераменту, в якій можна виділити наступні позначувані підкатегорії: інтенсивність руху, ритм пересування, спосіб і манера ходи та ін. У цій групі часто зустрічаються порівняння з транспортними засобами та явищами природи (наприклад, *Hurricane Karen, Карен-Ураган* – прізвисько Карен Х'юджс, радника Джорджа Буша з особливих питань за часів його перебування на посаді сенатора Техасу, дане їй за її бурхливу діяльну натуру, *Dynamite Dick, Дік-Динаміт* – Ден Кліфтон, американський рецидивіст, отримав таке прізвисько за «вибуховий» темперамент, *Нестор-Ураган* – прізвисько Нестора Шуфрича, отримане за час його перебування на посаді Міністра МНС України, виникнення якого хоч і було спровоковане посадою, але відображає саме характер політика);

– сон: в українському матеріалі було виділено дві лексеми на позначення вад сну, а саме хропіння – *Храна та Храпач*;

– відчуття: виділяються зазвичай вади, які мають стосунок до спілкування, як то: *Глухман, Глухинда, Глухия, Глухий, Сліпий, Сліпко, Сліпчик, Сліпак, Крім* (метафоричне прізвисько короткозорої особи), а інші, тобто смакові та відчуття до-тику не позначаються;

– здоров'я: *Унцифалім* (перекручена лексема «енцефаліт»), *Слабий* на позначення нервового характеру, *Труп* позначає денотата, який часто блідне і втрачає свідомість, *Соплива*, у дівчини постійний нежить.

Модель «людина як соціальна істота», куди відносимо такі неофіційні антропоніми, що позначають:

– працю і відпочинок: наприклад, *The Hangman of Buffalo, Вішальник з Буфало* – прізвисько Президента США Стефана Клівленда, який до своєї високої посади займав пост шерифа в Буфало, штат Нью Йорк, а також іноді виконував обов'язки ката, *Gitarrengott, Бог Гітар* – німецьке прізвисько школяра, гарного гітариста, *Ракетчик* – прізвисько Леоніда Кучми, що вказує на його попереднє місце роботи, *Пасічник* – вже зазначене прізвисько Віктора Ющенка, в якому реалізується сема «особа і її ставлення до дії», ще один приклад реалізації такої сема маємо у прізвиську Миколи Томенка, *Ді-джей Коля*, що викликає асоціації з завзятістю та активністю в процесі виконання роботи, *Пастор* – український політик Олександр Турчинов, який один час був проповідником у протестантській церкві. Наше дослідження виявило лише одне метафоричне фітоморфне прізвисько серед англійських політичних імен, яке має мотивуючу фітонімну сему перемижеву «зайнятість людини, робота». Ми маємо на увазі прізвисько працівника міністерства лісового господарства США, яке дослівно означає *Людина-Дерево – Tree Man*.

– професію: досить чисельна група, де можуть бути і просто онімізовані назви професій, як то: *Тракторист, Двірник, Директор, Токар, Ткачиха*, так і різного виду метафоричні прізвиська, наприклад, *Участок*, дільничий міліціонер, *Балет*, керівник танцювального гуртка, *Банкір*, працівник банку.

– побут: у цю групу, на наш погляд, доцільно включити ті прізвиська, які відображають певні події, пов'язані з денотатом і, таким чином, стали його «візитною карткою», іншими словами, такі події, що пов'язані з побутом та щоденними випадками у житті денотата (наприклад, *Town Destroyer, Руїнівник Міст* (метафоричне) – прізвисько Джорджа Вашингтона, дане йому індіанцями Америки за його безжалісне ставлення до їхніх територій, *Tricky Dick, Дік-Фокусник*, (метафоричне) – прізвисько Президента США Річарда Ніксона, яке він отримав за пов'язані з ним багаточисельні скандали). Ця група також досить розповсюджена, оскільки прізвиська такого типу є серед політичних, шкільних і пенітенціарних неофіційних назв, однак, найменше, відповідно до отриманих результатів дослідження, вона представлена в англійських пенітенціарних прізвиськах.

– соціальний стан: прізвиська, що вказують на соціальний та економічний стан названої людини більше представлені в шкільній та молодіжній лексиці, а також в пенітенціарній, на відміну від політичної, оскільки, ця група, виконує функцію соціального визначення людини, а оскільки в політичній сфері люди більш-менш однакового соціального рівня, то тут зникає необхідність визначати саме цю особливість денотата (наприклад, *Dandy Phil, Денді Філ* (просто онімізоване) – Філ Каstell, американський гангстер, *Brooklyn's Last Irish Boss, Останній Бос-Ірландець Брукліна* (просто онімізоване прізвисько) – Ванні Хігінс, американський контрабандист, *Lord, Лорд* (метафоричне) – має гарні манери, вихований або головний в компанії німецьких підлітків, *Xini* (метафоричне) – підліток з довгим волоссям з гітарою і без роботи, *Буржуї* (метафоричне) – може бути як шкільне, так і пенітенціарне: в обох випадках, як правило, денотат – людина, в якій завжди є гроші). Сюди, на нашу думку, можна віднести неофіційні антропоніми із семою «спадкоємець трону», яка хоч і не прямо, але все ж таки натякає на соціальний стан «обраності» (наприклад, *Texan Dauphin, Техаський Дофін, Prince George, Принц Джордж* – прізвиська Джорджа Буша, що підкреслюють його родинний зв'язок із його батьком, Джорджем Гербертом Бушем, одним із попередніх Президентів США);

– національність: наприклад, англійське – *Dutch, Голандець*, Рональд Рейган, Президент США [List of U.S. Presidential Nicknames], серед німецьких таких прізвиськ не було виявлено, *українське – Бурят*, Юрій Схануров, *Молдаванин*, Ана-толій Кінах;

– місце проживання: стимулом для ідентифікації особи в рамках її просторових орієнтацій стає поява «своїх» – «чужих», зміна місця проживання, місце походження, наприклад, англійське – *Totalitarian Texan, Тоталітарний Техасець* (метафоричне) – прізвисько Джорджа Буша, серед німецьких такої групи не було виявлено, на позначення людей з певного регіону в німецькій мові існують прізвиська, пов'язані зі стереотипами, які приписуються тим чи іншим містам, наприклад, *Fischkopp*, приблизний переклад «рибники», прізвисько, яке можуть отримати житель Гамбурга, оскільки це – портове місто, поруч з морем, а у морі живуть риби, українське – *Конотопська Відьма* (метафоричне) – прізвисько Наталії Вітренко, пов'язане з тим, що вона балотувалася та виграла вибори народних депутатів у м. Конотоп;

– родина: сюди відносяться прізвиська, що виділяють денотата, спираючись на його родинні стосунки та зв'язки, представляє оніми зі значенням ступеня спорідненості (наприклад, *Daddy Bush* – прізвисько батька Джорджа Буша, дане для того, щоб розрізнити сина та батька, які обоє були Президентами США), серед іншого матеріалу в німецькій мові прикладом може бути політичне прізвисько Ангели Меркель *Мата*, яке метафорично підкреслює її керівний статус, а в українській мові – внутріпартійне прізвисько Юлії Тимошенко, *Мама*;

– освіту: серед англійських та німецьких прізвиськ таких не виявлено *Професор* (антонімічне прізвисько – натяк на відсутність освіти);

– релігію: серед англійських та німецьких сучасних прізвиськ такий тип не було виявлено. Цей факт, що у двох західно-європейських мовах відсутня така група, можна пояснити соціальними змінами: церква не займає домінуючої ролі, на відміну від українського суспільства, де до цього часу зустрічаються такі приклади як *Божик*, *Божко* на позначення віруючих, які часто ходять до церкви;

– окремою групою сюди можна віднести гіпокористичні неофіційні назви, оскільки вони ні на який сигніфікат не вказують, і таким чином не можуть бути віднесені до жодної із вищезазначених груп, однак, такі неофіційні антропоніми є соціально маркованими, вказуючи на стосунки у групі та між людьми (наприклад, *Jerry*, прізвисько Джералда Форда, Президента США, *Little Ben*, Маленький Бен, прізвисько президента США Бенджаміна Харрісона).

Модель «людина як духовна істота», куди відносимо такі неофіційні антропоніми, що можуть позначати наступне:

– особливості мови денотата: сюди відносимо неофіційні антропоніми на позначення характерних звуків і звукосполучень, слова і сполучення, мовоописові дієслова, предметні іменники із «звукомовленнєвим» значенням. Така широка варіативність мотивуючої бази пояснюється варіативністю орієнтаційних ознак, серед яких виділяють наступні: ступінь інтенсивності мовлення і сили голосу, недоліки у вимові, смисловий зміст мови, мовленнєві навички денотата, склад його лексики, орфоепічна культура. Варіативність ономазіологічних типів по орієнтаційній ознаці ускладнена варіативністю способів назви, що, в свою чергу визначає варіативність по типу і способу номінації (наприклад, *Whispering Bob*, Шепочучий Боб, прізвисько ведучого музичної програми на ВВС, яке він отримав за манеру говорити, *The Singing Cowboy*, Співаючий Ковбой, прізвисько двох американських кіноакторів, Роя Роджерса і Джіна Отрі, які знімалися у музичних вестернах, *Bubble Boy*, *Хлопець*, *Що Булькає*, (просто онімізоване) – Президент США Джордж Буш отримав таке прізвисько у зв'язку із своєю манерою невизапно говорити, *The Giggling Granny*, *Хихочуча Бабуся* (просто онімізоване) – прізвисько американської серійної вбивці Нанні Досс, *Mümmelmann*, *Буркотун* (просто онімізоване) – німецьке шкільне прізвисько, *КААліція* – прізвисько Юлії Тимошенко, отримане за її специфічну манеру вимовляти слово «коаліція», *Любі Друзі* (просто онімізоване) – фраза-паразит Президента України Віктора Ющенка, яка затвердилася як одне із його прізвиськ). В цій групі фонетичні засоби вираження емоційної оцінки являють собою відступ від літературних норм, як бачимо на прикладі слова «коаліція». Слід зазначити, що на цьому етапі дослідження, приклад політичного прізвиська, утвореного фонетичними засобами, був лише в українському матеріалі. Також вважаємо необхідним віднести сюди такий мовний недолік як німоту та прізвиська на його позначення, як то: *Німий* (просто онімізоване), *Німець* (трансформоване з субстантивованого прикметника «німий»);

– розум: англійське – *Boy Genius*, *Геніальний Хлопець*, (просто онімізоване) прізвисько старшого радника адміністрації Президента США Джорджа Буша Карла Роуа; німецьке – *Kopf*, (метафоричне) Голова, розумна людина, *Herr Duden*, Пан Дуден, (метафоричне) мається на увазі найповніший німецький словник, тобто прізвисько позначає розумну особу; українське – *Тормоз*, (метафоричне) тугодум, *Голова*, (метафоричне) розумний, *Скліф* (метафоричне антропонімичне), від прізвища Скліфасовський, тобто дуже ерудований, *Мудрий* (просто онімізоване);

– здібності: звички, схильності, здібності, які характеризуються категоріальним значенням «мати пристрасть до чогось», «мати схильність до чогось» (наприклад, *Boozer*, *П'яниця* – американське шкільне прізвисько за схильність до пива, *Reiskeks*, *Рисовий Кекс* – прізвисько німецького школяра, який харчується в основному лише цими кексами, *Молодий Орел* – ректор Київського національного університету культури Поплавський, *Гонцик* – Євген Червоненко, колишній міністр транспорту і зв'язку, отримав таку кличку завдяки своїй любові до автоспорту та швидкої їзди);

– сприймання: англійське – *Robocop*, Робокоп, (метафоричний антропонім) прізвисько Раймонда Маллона, дане йому за його неупередженість у боротьбі зі злочинністю, тобто за відсутність почуттів, серед німецького матеріалу таких неофіційних антропонімів не було виявлено, українське – *Робот* (метафоричне прізвисько), людина ні нащо не реагує;

– почуття: німецьке *Eisenherz*, Залізне Серце, (метафоричне прізвисько) людина не виражає почуттів, українське – *Дерева Серце* (метафоричне прізвисько) позначає людину без співчуття;

– уяву: німецьке – *Träumer*, Мрійник (просто онімізоване прізвисько), українське – *Фантазер* (просто онімізоване), легко вигадує різні історії;

– мораль: *Бейжа* (антропоморфне прізвисько на позначення дівчини легкої поведінки, за аналогією з героїнею серіала), *Зальотний*, хлопець нерозважної поведінки.

У кожній з виділених груп можна до того ж виокремити інвективні неофіційні антропоніми, які, підпадаючи під загальну ідеографічну класифікацію, все ж таки мають специфічну семантику [4, с. 142–147].

Своєрідність значення таких прізвиськ проявляється не лише в їхньому двоплановому семантичному значенні, але ще й в тому, що вони являють собою одиниці образної номінації і несуть інформацію не лише про об'єкт, а про суб'єкт номінації. М. Е. Рут вважає, що образні номінації – це дзеркало конкретно-чуттєвих уявлень суб'єкта номінації про світ [4, с. 115]. Інші антропоніми, як то офіційні імена та по батькові, як правило, взагалі не мають цього компонента в структурі їхнього семантичного значення.

Література:

1. Волкова Н. Прозвище как языковая единица / Наталия Волкова // Словарь современных русских прозвищ. Экспериментальный выпуск / под ред. В. Мокієнко, Х. Вальтера. – Greiswald, 2004. – С. 5–10.
2. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур / Дмитрий Иванович Ермолович. – М.: Р. Валент, 2001. – 200 с.
3. Кам'янець В. М. Структурні, семантичні та функціональні особливості власних імен сучасної німецької мови (на матеріалі особових імен, прізвиськ та псевдонімів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Володимир Микитович Кам'янець. – Львів, 2001. – 20 с.
4. Катернюк В.В. Структурно-семантичні характеристики неофіційних антропонімів в англійській, німецькій та українській мовах : дис... канд. філол. наук : 10.02.15 / Катернюк Вікторія Вікторівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 188 арк.
5. Пашкевич А. А. Прозвища и клички в системе номинативных средств английского языка : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Анна Александровна Пашкевич. – Санкт-Петербург, 2006. – 22 с.
6. Подольская Н. В. Ономастическое словообразование (сопоставительный анализ на мат. восточнославянской ономики) : автореф. дис. на соискание науч. ступени д-ра філол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Наталья Владимировна Подольская. – М., 1990. – 49 с.
7. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / Александра Васильевна Суперанская. – М.: Наука, 1973. – 366 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Інтернет-газета «Фраза» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://www.fraza.ua/news/22.02.10/84406.html>

2. Словник прізвиськ північно-західної України : у 3-х т. / [Упорядник Г.Л. Аркушин]. – Луцьк: ПБВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – 412 с.
3. Сюзанна без кармана, Батхед і Бурятино. Прозвища українських політиків [Електронний ресурс]. – 2007. – Режим доступу до статті : <http://podrobnosti.ua/kaleidoscope/2007/05/15/423727.html>
4. Чабаненко В. А. Прізвиська Нижньої Наддніпряниці: (словник) : у 2-х кн. / Віктор Антонович. – Запоріжжя, 2005.
5. Чаленко А. Клички наших політиків: Фантомас, Бандерлог, кролик Сеня і мама Рая [Електронний ресурс] / Александр Чаленко. – 2008. – Режим доступу до статті : <http://www.segodnya.ua/news/940091.html>
6. CrimeZZZ.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : http://www.crimezzz.net/serial_killer_statistics/nicknames_nickname.php
7. Delahunty A. Oxford Dictionary of Nicknames / Andrew Delahunty. – Oxford University Press Inc., New York, 2006. – 200 p.
8. Deutsch-uni [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://www.deutsch-uni.com.ru/schimpfwort/aussehen.php>
9. Grundies A., Mursa D. Das Lexicon der prominenten Kosenamen / Ariane Grundies, Daniel Mursa. – Rowolt Taschenbuch Verlag, 2009. – 189 s.
10. Ksta.de [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://www.ksta.de/html/artikel/1179819691013.shtml>
11. NNBD [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://www.nndb.com/group/750/000091477/>
12. RP.online [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : http://www.rp-online.de/politik/deutschland/Spitznamen-unserer-Politiker_bid_40928.html
13. Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_U.S.Presidential_nicknames

УДК 811.161.2

Н. Д. Коловоротна,*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Харків***ПАУЗА ЯК КОРЕЛЯТ МОВЧАННЯ**

Стаття присвячена розгляду феномена комунікативно значущого мовчання, зокрема визначенню стіведносних із ним явищ, а саме паузи. Схарактеризовано їх спільні й диференційні ознаки, звернено увагу на можливість їх взаємпереходу й інтеграції.

Ключові слова: комунікативно значуще мовчання, невербальні засоби комунікації, кореляти мовчання, пауза, художній дискурс.

Статья посвящена рассмотрению феномена коммуникативно значимого молчания, в частности определению соотносимых с ним явлений, а именно паузы. Охарактеризованы их общие и дифференциальные признаки, обращено внимание на возможность их взаимперехода и интеграции.

Ключевые слова: коммуникативно значимое молчание, невербальные средства коммуникации, корреляты молчания, пауза, художественный дискурс.

The article is devoted to the phenomenon of communicative meaningful silence, in particular the definition of correlated events with him, namely pause. Characterized by their common and distinctive features, drew attention to the possibility of their mutual transition and integration.

Keywords: communicatively significant silence, nonverbal communication, correlates silence, pause, artistic discourse.

Постановка проблеми. Останнім часом учені усе більше уваги приділяють дослідженню комунікативно значущого мовчання, що засвідчують роботи Т. Анохіної, Н. Аругінової, Л. Безуглої, В. Богданова, С. Крестинського, Г. Почепцова, І. Рудик та ін. Як видається, така зацікавленість є цілком умотивованою, адже мовчання, як і мовлення, є невід'ємною характеристикою людини.

На сьогоднішній вивчення мовчання лінгвістами зумовлене антропоцентризмом сучасної науки, де дослідження мовленевої діяльності людини, її мовної свідомості, вербальної і невербальної комунікації є центральними темами: «Ще ніколи в процесі розвитку людства не з'являлося стільки різноманітних дисциплін, які пов'язані з вивченням закономірностей спілкування людей, з аналізом правил впливу людини на людину, оскільки комунікація завжди діалогічна за природою, де адресант породжує висловлення, що містить вербальний і невербальний компоненти з метою змінити інформаційний стан адресата» [12, с. 4]. Таким чином, у фокусі наукових досліджень опинилося комунікативно значуще мовчання як таке, що є «... семіотичним феноменом, силентіальним компонентом комунікативної поведінки мовців, каталізатором їх когнітивно-рефлекторної діяльності» [1, с. 21].

Формулювання завдання дослідження. Цілком очевидно, що дослідження комунікативно значущого мовчання неможливе без з'ясування його корелятів, таких як замовчування, пауз, безмовності, тиші, німоти, внутрішнього мовлення, що теж можуть бути невербальними засобами вираження думки.

Виклад основного матеріалу. Таким невербальним феноменом є *пауза* (лат. *pausa*, від гр. *pausis* – зупинка) – «перерва в мовленні, котрій акустично відповідає відсутність звучання, а фізіологічно – зупинка в роботі мовленнєвого апарату» [2, с. 333]. Паузи виконують у комунікативному акті функцію регулювання розмови для координації взаємодії між людьми, підкреслюючи важливі моменти в мовленні, даючи адресату можливість обдумати сказане. Дослідники зазначають: «Пауза слугує не стільки засобом розбиття висловлення на синтагми, скільки, по-перше, засобом, що полегшує сприйняття і розуміння мовлення, а по-друге, засобом привертання уваги до окремих фрагментів висловлення. Паузи необхідні, щоб дати слухачам можливість осмислити почуте, тому якщо в мовленні паузи надто короткі або їх зовсім немає (таке інколи трапляється, якщо час промови обмежений), то слухач може «загубити» частину інформації, що йому передається» [4, с. 175]. І, навпаки, надто велика кількість пауз, а також довготривалі паузи, як правило, дратують слухача й заважають адекватно сприймати сенс повідомлення, що передається, тому що, слухаючи таку промову, можна загубити нитку розмірковувань. Паузи виконують регулювальну функцію в міжособистому спілкуванні. Наприклад, один з учасників комунікації робить паузу для того, щоб інший усвідомив сказане, сприйняв інформацію і зацікавився подальшим перебігом розмови. При цьому важливу роль відіграє тривалість паузи, порівн.:

«Я відламав від куца гілочку і став стругати її ножем, роблячи собі зубочистку. І не тому, що риба застрягла в зубах, а для того, щоб створити паузу. Пауза у потрібному місці дає змогу слухачам перетравити інформацію і підсилити інтригу. Однак тут важливо не помилитися з місцем і, головне, з тривалістю мовчанки, тому що хтось неухважний може вирішити, що історію закінчено, і...» (Брати Капранови) [13, с. 75].